

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה היינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

נסע למדינה אחרת, האם מותר לטלטל בשבת את חפציו בעיר

אמה, ואז יש לו רשות ללכת אלפים אמה לכל רוח ממקום שקבע את מקומו שם, וקביעת המקום לרוח אלפים אמה נקרא בשם 'עירוב תחומין'. לא רק לאדם אסור לצאת ממקומו, אלא גם בהמות וחפצים אסור להוציא ממקומם, ומקומם נקבע לפי בעליהם, וכאיתא במשנה (ביצה לו.) 'הבהמה והכלים כרגלי הבעלים'. ולכן אם האדם עשה עירוב תחומין לקבוע את מקומו לרוח אלפים אמה מן העיר, גם הכלים קבועים את מקומם שם. ומעתה לכאורה אם האדם אינו בעיר כלל ומקומו בשבת זו בעיר אחרת, כיון שמקומם של הכלים נקבע לפי מקומו של הבעלים, אין אפשרות להוציא את הכלים שהשאיר בעיר מחוץ לד' אמות, שהרי האלפים אמה של האדם הם בכלל בעיר אחרת. אלא שבדבר זה נחלקו הראשונים, וכפי שיתבאר.

האדם בעיר אחת הכלים בעיר אחרת

על דברי הברייתא בעירובין (מז.) 'הכלים והאוצרות ששבתו בתוך התחום יש להן אלפים אמה לכל רוח', כתב רש"י (שם) 'ואפילו הן של הפקר'. והיינו שגם כלי הפקר שאין לו בעלים קובע מקום לעצמו, ואין להוציא חוץ למקומו. ומתוך דברי רש"י שכתב 'ואפילו הן של הפקר', דייקו תוס' (שם ד"ה והכלים) שהא

המשך בעמ' ה'

אני רגיל לנסוע לארץ ישראל לחגים, ובזמן נסיעותיי נשארים בבית המדרש שבחו"ל חפצים השייכים לי, כגון מעיל, ספרים וכדומה. לעיתים אדם אחר מבקש להשתמש בחפצים אלו במהלך יום טוב. אין אני שואל מצד דיני ממונות, מאחר שמדובר באופן שבו ניחא לי שאדם יעשה מצוה בממוני, והם דברים שאני מוחל על השימוש בהם. שאלתי היא מצד דיני תחומין, האם חפצים אלו נחשבים עדיין כ"רגלי הבעלים", והם מוגבלים לתחום שלי, או שמא כיון שהנחתי אותם בבית המדרש ויש הסכמה לשימושם, דינם כ"רגלי המשתמש" ומותר לו לטלטלם? תשובת מורינו הרב שליט"א:

שביית הכלים - כרגלי הבעלים

האדם קונה שבייתה במקומו בערב בשבת, ואין לו לצאת בשבת ממקומו, וליציאה ממקום השבייתה של האדם נחשב, כשהאדם יוצא חוץ לאלפים אמה לכל רוח ממקום שהוא שם בערב שבת. אלפים אמה אלו נקראים בשם 'תחום שבת'. אם אדם נמצא בערב שבת בעיר, כל העיר נמדדת כד' אמות של האדם, ומן העיר והלאה יש ללכת עוד אלפים אמה לכל רוח. אדם המבקש לצאת יותר מאלפים אמה ממקומו, יכול לקבוע את מקומו בערב שבת קרוב לרוח אלפים

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

ברוך שפטרני באב גרוש שאינו רואה את ילדיו (או כמעט ואינו רואה)

אבא גרוש מזה 12 שנה, נותנים לו לראות את הילדים רק במרכז קשר תחת פיקוח ההחליף כמה מילים פעם בחודש. כעת הגיע בנו השני למצוות ושאלתו בפיו האם עליו לברך ברכת 'ברוך שפטרני' אף שהילדים לא היו מוטלים עליו עד עכשיו בתוקף הנסיבות?

ת. מנהגנו שלא לברך כלל בשם ומלכות, וכמו שכתב הרמ"א (סימן רכה סעיף ב).¹ אמנם מי שנוהג לברך בשם ומלכות, לשיטתם נראה שאין לחלק

ויברך עם שם ומלכות, שהרי גם באב גרוש חובת חינוך עליו.²

יציאה עם בגד שתפורים בו כפתורי זרבה

שהיתי בשבת במושב בלי עירוב, רציתי לשאול לגבי בגד שתפורים בו כפתורים זרובה, האם מותר ללבוש את הבגד ולצאת עמו במקום שאין עירוב?

ת. מותר לצאת עם הבגד במקום הצורך, מפני שהם בטלים לבגד.³

גרעין אבוקדו במים בשבת

אבוקדו שנחתך ונחשף לאוויר נוטה להשחיר במהירות. יש עצה למניעת ההשחרה על ידי

שמניחים את גרעין האבוקדו בתוך כלי שיש בו מים, ובאופן זה נשמר האבוקדו מלהשחיר. האם מותר בשבת, לאחר פתיחת האבוקדו, להכניס את הגרעין לתוך כלי עם מים לצורך זה, או שיש בדבר חשש איסור - אם מצד מוקצה, ואם מצד זורע או תולדותיו, מאחר שגרעין המונח במים עשוי, מצד טבעו, להתחיל תהליך של צמיחה? ת. מותר להניח את הגרעין במים בשבת.⁵

תשלום נוסף כדי לא לעבור על איסור בל תלין

בעל מלאכה ביצע עבודה עבור ראובן. עם סיום העבודה התברר שלראובן אין בידו מזומן לשלם מידי, ובעל המלאכה עומד על תביעתו לקבל את שכרו לאלתר. הציע ראובן לבעל

המשך בעמ' ב'

מעשה זריעה ולא כוונה של הצמחה. הדבר דומה למה שפסק השולחן ערוך (אורח חיים סימן שלו סעיף ד), שיש להיזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת לתרנגולים - מותר, ובלבד שישליך כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומיים. וכתב המשנה ברורה שם, שבזמן מעט כזה אין הזרעים מצמיחים כלל, וכל שכן שאינם משרישים בקרקע. וכן מבואר בדברי הח"י אדם, שהביא המשנה ברורה (שם סי' קנא), שמותר לשרות תבואה לבהמה, מאחר שאין כוונתו להצמיח אלא לרכן את הזרעים, וגם בפועל לא יבוא הדבר לידי צמיחה, שכן קודם שיתחיל תהליך של גידול תאכלם הבהמה. אמנם במגן אברהם שם (סק"ב) כתב לחלק בין שורה לבהמות לשורה לזמן ארוך כמו חצי יום. אך במשנה ברורה בשם הח"א משמע שכשאנו נותן במים על מנת שיצמיחו, אין לחוש, ולא הגביל לחצי יום, והרי באבוקדו אחר השבת בוודאי ישליכו עם המים, ולא אתי לאצמוחי. ולכן נראה דאין לחלק בין שרייה לבהמה לבין גרעין האבוקדו: כשם שבבהמה מותר, משום שאין כוונת הצמחה והדבר אינו לידי צמיחה בפועל, כך סלגבי הגרעין, מאחר שכונתו להניח את הגרעין במים לשימוש זמני בלבד ולזרוק

בזרבה זו אינה רשות אלא חיוב גמור' וכו', וכן בקיצור שו"ע (סי' סא ס"ח) הביא ברכה זו בשם ומלכות, וכ"פ ב"ערוה"ש (סי' רכה ס"ד, ובס' שיערי הלכה ומנהג אורח סי' פה) שכן נהגו אדמו"ר חב"ד לדורותיהם (ומובא שם בשם הרי"ז שאין זו הוראה לריבם), וכן נהג הגר"ש אויערבאך (הליכות שלמה פ"ג אות טו).

3 אמנם ראה בקונטרס 'שמחת יהודה - ברוך שפטרני' (עמ' עט) שהביא שיתברך בלי שם. עוד הביא משו"ת בצל החמה (ח"ה סי' א) שאם שלא יגידל את בנו אינו צריך לברך ברוך שפטרני. אך כתב שם (עמ' עט) דלהגרא"ק פשיטא שיתברך. ויש לעיין אם יש חילוק בסביבת מניעת האב מלראות את ילדיו, אם המציאות היא שגם אם תמות גרושתו הילדים יעברו לרשות הרווחה ולא לאב, או שאם תמות גרושתו יעברו לרשותו. כי במצב השני לכאורה כו"ע יצטרכו להודות שסו"ס נפטר מעונשו שלוח.

4 בספר חידושים וביאורים (שבת סי' יג) כתב לאסור יציאה בכפתורים אלו משום שאינם שומשים לבגד. והם נתונים שם רק למשמרת לעת הצורך, וגם בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ח ס"ל ובהערה קלא) כתב לאסור, וכתב, שלפי דעת הגר"א שהביא במש"ב (סי' שא ספ"ה) להתיר לצאת במטפת התפורה לבגד

1 כהכרעת הרמ"א נהגו בהרבה קהילות ישראל, וכן הכרעת הרבה מגדולי האחרונים: היעב"ץ (סידור בית יעקב) יוסף אומץ (אות תנב), בן איש חי (פ' ראה אות יז), כ"ץ החיים (סק"ב), וכן הורה החזון איש (אורחות רבנו ח' עמ' רכ"ז ותשו"ת ח"ב סי' קנב). ובספר חתן סופר (סוף שער ברכות ה"ח) כתב שאין לברך בשם ומלכות רק במי שיועד בנפשו שקיים מצות חינוך בבנו לתורה וליראת שמים מטורה בשלימות, וכן השיב הגרש"א (סי' הליכות שלמה פ"ג הערה 151) בתשובה לשואל.

2 כדעת מהר"ל, שהובא ברמ"א, וכמו שכתב המשנה ברורה (סי' רכה סק"ה) בשם הגר"א דמאחר שהוכרחה ברכה זו במדרש ומהר"ל עשה כן הלכה למעשה יש לברך בשם ומלכות, והביא מהח"א שכתב ג"כ הדמברך לא הפסיד. ועל השומעים ברכה זו בשם ומלכות עונים אחריה 'אמן'. וכן היה המנהג אצל הרבה מגדולי הדורות שהיו מברכים ברכה זו בשם ומלכות, וראה בשערי אפרים (שער י' סעי' כה בפתח שערים בשם מגלה עמוקות (פ' תולדות) שדעתו לברך בשם ומלכות והביא ראיות לזה וסיים 'ואם יזכני אלא אקיימנה בעיני'". ו"כ בשלחן השטור (אקראם אט סי' י"ב) ברוך בשם ומלכות כי כל ברכה שאין בה שם ומלכות אין בה ממש והרי הוא כעוף המצפצף באויר,

האם החלות צריכים להיות על השלחן בשעת קידוש

על נידון בבית המדרש על אלו שלא רוצים להביא את החלות לפני קידוש, ורוצים לחממם על המיחם וכדומה כדי שיהיה חם ופריך, ולפני שמברך המוציא יביאם להשלחן, ובעת שמקדש על היין אין שום חלות על השלחן, האם דבר זה הוא לכתחילה או לא.

תשובה: בגמרא פסחים [ק ע"ב] מבואר שאין מביאין את השולחן והלחם אלא אם כן קידש, ואם הביא פורס מפה ומקדש, ובתוס' [שם ד"ה שאין] מקשין מגמרא שבת [ק"ט] 'מצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר וכו' ומשמע שכשמגיע הבית צריך שהשלחן יהיה כבר ערוך עם החלות אליהם. ומתוך תוס' דשלחנו ערוך אינו חייב להיות במקום סעודה, והשלחן להיות גם במקום אחר, ולא יביאו למקום סעודה עד אחר קידוש.

ומוסיף התוס' וכותב על המנהג שהיה בימיו, 'ועכשיו שלחנו שלנו שהם גדולים יותר מדאי וקשה להביאם אחר קידוש שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה, אנו רגילין לפרוס מפה ולקדש'. וטעם צריך לפרוס במקום כתבו התוס' בשם השאלות שני טעמים הראשון, כי היכי דתיני סעודתא ביקרא דשבתא, ושנית, זכר למן שלא היה יורד בשבתות וי"ט והיה טל מלמעלה ומלמטה והמן ביתיים.

טעם שלישי מבואר בטור [סימן רע"א] בשם הירושלמי שלא יראה הפת בושחו, פירוש שהוא מוקדם בפסוק והיה ראוי להקדימו בברכה ומקדימין ברכת היין.

ומכל הטעמים הנ"ל נראה שאין צריך שיהיה הלחם לפניו בשעת קידוש, שהרי לפי טעם ראשון שפורס מפה שיראו שהביאם לכבוד שבת, הרי כשמביאים מבחוץ הוא יותר ניכר שהביאם לכבוד שבת, ולטעם השני של זכר למן, לכאורה יכול לכסותם כשמביאים לשולחן לפני שמברך, ואי"צ דווקא בשעת קידוש, וכן כתב הפמ"ג [מ"ז סק"ב] שלטעם זכר למן ודאי די בשעה מועטת מכוסה ואח"כ מגלהו, וגם לפי הטעם השלישי שלא יראה הפת בושחו, פשוט שיכול להביא אותם לאחר קידוש. וכן פסקתי למעשה בהשיעור השבועי שאני מוסר על הלכות שבת שאין צריך שיהיה על השלחן בשעת קידוש.

לאחר השיעור ניגש אלי אברך, וטען שיתכן שגם לפי מה שנראה מתוס' שלא צריך שיהיה על השלחן שמקדש, עדיין מצריך שיהיה שולחנו ערוך במקום אחר, ואם החלות נמצאים מעל המיחם אין זה בגדר שולחנו ערוך.

ומצאתי בשו"ת מחקרי ארץ בתשובה לבעל הרבנות אפרים מביא ראייה מהתוס' שהיום בשולחנות גדולים, יש להביא את החלות מראש, כדי שהמלאכים יראו אותם כשמגיע מביט הכנסת.

ובשולחן ערוך הרב [סימן רע"א ס"ז] כתב, שאע"פ שהשלחן צריך להיות ערוך ומסודר מבעוד יום, מכל מקום אין מביאים אותו למקום הסעודה עד אחר הקידוש, כדי שיהיה ניכר שבא לכבוד שבת, ואם הביאו קודם קידוש צריך לפרוס עליו מפה לכסותו, כאילו אינו כאן עד אחר קידוש כדי שיתראה כאלו הובא עתה לכבוד שבת, והוסיף השועה"ר וכתב, במה דברים אמורים בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים כל אחד שלחנו לפניו, ולא היה להם טורח להפסיק ולהביאם אחר קידוש, אבל עכשיו ששלחנות שלנו גדולים וטורח להביאם אחר הקידוש ולהפסיק בין קידוש לסעודה נוהגין להביאם לכתחילה קודם קידוש ולפרוס מפה לכסות הפת עד אחר הקידוש.

ויש להתבונן בדברי השועה"ר שכתב שנוהגים להביאם לכתחילה קודם קידוש, ולפי הבנתי הדלה, נראה כוונת השועה"ר שאף שבזמן חז"ל היה עדיף להביאם השלחן לאחר קידוש, ורק אם הפת לפניו צריך לפרוס מפה, בזמנינו נשתנה המציאות ומותר להביא גם לפני קידוש לכתחילה. אך במנחת צפק [ח"ג סימן י"ג אות י'] הבין הדברים בדרך אחרת ושלחתי להם להביאם קודם קידוש.

ומדברי הערוך השלחן [רע"א סעיף כב] נראה שהלחם צריך להיות על השלחן בשעת קידוש, שכתב שבזמן הש"ס שאכלו על שולחנות קטנים, ולפני כל אחד היה שלחן, היו מעריכים על השלחן שעמד במקום אחר, ואחר הקידוש היו מביאים השלחן לפניו, ולא היו צריכים לכסות הפת. אבל עכשיו שהשלחן גדול ועומד תמיד במקום בעת הקידוש, שזהו יקרא דשבתא. ולכן בהכרח לשום על החלות מפה, כדי שלא יראה הפת בושחו, שאין מקדשין עליו. ולכאורה ההסבר בדבריו, מכיון שחלות חייבים להיות על השלחן, ובזמנינו שאין שלחן במקום אחר בע"כ שהוא מוכרח להיות על השלחן אשר לפניו.

ולאר חיפוש, מצאתי באחד מהראשונים שדעתו ג"כ שהחלות יהיו על השלחן בשעת קידוש. בספר קובץ שיטות קמאי על פסחים כתב בשם ספר מצות זמניות [חובע ע"ר רבי ישראל ב"ר יוסף הישראלי אחד מחכמי טולידו, ובספרו השתמשו רבי דוד אבודרהם וקדמונים אחרים] בהלכות שבת 'וצריך להשים לחם על השלחן בזמן הקידוש ולכסותו במפה', ומבואר מדבריו שצריך להניח את הלחם על השלחן בשעת קידוש.

העולה לדינא:

לפי כל הטעמים מסתברא שאפשר להביא החלות להשלחן גם אחר קידוש, אך התוס' כתב שדווקא בתנאי שהוא מוכן על שולחן במקום אחר, ובנוסף ממה שכתב בספר מצוות זמניות שיהיה על השלחן דווקא, נכון להקפיד שהחלות שמתשמש עמהם ללחם משנה יהיו על השלחן בשעת קידוש.

המלאכה כי יוותר לפי שעה על תביעתו, כדי שלא יעבור על איסור בל תלין, ובתמורה לויתור זה ישלם לו תוספת של חמישים שקלים מעבר לסכום שכרו המקורי. השאלה היא: האם יש בתוספת זו משום איסור ריבית, מאחר שלכאורה היא ניתנת בעבור דחיית זמן התשלום ונחשבת כ'אגר נטר', או שמא אין כאן ריבית, כי כוונתו אינה לשלם בעבור הארכת זמן ההלוואה, אלא רק עצם הוויתור על התביעה והצלתו מאיסור של 'בל תלין'?

ת. נראה שיש לחוש בזה משום איסור ריבית'.

כשרות אמרגן חתונה לעדות בקידושין

באחת החתונות, רגעים ספורים לפני החופה, התברר לפתע שאחד מן העדים שנקבעו מראש אינו נוכח, ואין אפשרות להמתין או להשיג עד אחר בזמן. הזמן דחק ולכן פנו אל אמרגן החתונה, המלווה את האירוע ומקבל שכרו מן החתן או ממשפחתו, והציעו שישמש הוא עצמו כעד בקידושין. האם אמרגן חתונה, שמקבל תשלום מבעלי השמחה, ראוי לשמש כעד בחופה?

ת. אם האמרגן מקבל את שכרו מהחתן יש להחמיר שלא ישמש כעד, אך בדיעבד אם שימש כעד, כשר. אמנם אם מקבל את כספו מהמחותנים, הוא כשר לכתחילה'.

הטבעת שנמצאה בניתוח

גננת בגן בנות איבדה טבעת שהייתה בבעלותה. לאחר חיפושים מרובים ומשלא הצליחה לאתרה, התייאשה מן הטבעת. כעבור זמן, קיבלה הגננת שיחת טלפון מאם של אחת מילדות הגן, שסיפרה כי היא מתקשרת מבית החולים, סמוך לחדר הניתוח: הילדה סבלה מדלקת חריפה בבטן, ובמהלך הבדיקות נמצא בבטנה גוף זר, והרופאים הוציאו ממנו טבעת. לאחר בירור התברר שהטבעת היא אותה טבעת שאבדה לגננת. מאחר שהגננת כבר התייאשה מן האבדה, האם יש עדיין חיוב להחזיר לה את הטבעת, או שמא לאחר ייאוש שוב אין דין חיוב במקרה זה?

ת. מאחר ואם הילדה נטלה את הטבעת על מנת להשיבה לגננת עליה להחזיר לה את האבדה, אף שהיה זה לאחר ייאוש'.

לאחר מכן, ואינו דרך הצמחה כלל, מותר לעשות כן בשבת.

6. שכר הפעולה כבר הפך לחוב הלוואה. ועיקר איסור 'בל תלין' הוא שלא להשתוות השכר, וכאן הוא רוצה לשלם עבור הוויתור על האיסור, כדי שיכול להשתוות אצלו. אי"כ אינו קודם תשלום לביטול האיסור, אלא יש בו גם אגר נטר. ע"כ פ"חיו כריבית בוודאי יש כאן ראייה לחוש.

7. מציעו נידון בפוסקים לגבי כשרות השדכן להיות עד קידושין. ואמנם מעיקר הדין אם קיבל את כל שכרו ולא יפסיקו גם אם הוזהו יפרדו הוא כשר להעיד, כמבואר בכנה"ג (ח"מ סי' נ"ד סק"מ), אך למעשה בוודאי יש נגיעה ורצון לשדכן שהשדכן יתקיים מפני שאם הוזהו יפרדו יש מקרים שצריך להחזיר את מה שקיבל (ראה שו"ת ח"מ סי' קפ"ג ובי"ד שו"ת אב"ט סי' נ"ב סק"ג), וגם יש מקרים שבהיטול הוא מחמת מום נסתר שלא היה ידוע להם ויש טענת מקח טעות ובוודאי יתקשה להחזיר את ההסך, ואף שלא פשוט שיהיה מוכרח לזה ע"פ ב"ד (ראה פתח חושן סבירות פ"ד הערה י"ג), מ"מ טוב לו שלא יבקשו ממנו את ההסך בחזרה. ובפרט ששדכן העובד בזה בקביעות שרוצה שהשדכנים עושהו יתקיימו כדי שלא יזיק לשמו כשדכן טוב שהשדכנים עושהו מעליהם וטובים, ועל"ז הביא באשרי האיש (צ"ע צ"ג) בשם הגרי"ש להשיב, וראה בבאר היטב (ח"מ סי' ס"ח סק"ג) שכתב בשם המהרי"ל (סי' צ"ג) שהלוקח מראובן פרס ללמוד תלמידים בחנו, כשרים לדון ולהענין ואפילו מדת חסידות ליכא. אבל דעת השו"ת"ר שאין לאדם לחוש לזה משום דעת חסידות. וראה בספר תשובות והנהגות (ח"א סי' ט"ו) בנידון תלמיד רב או פועל אם פסול לעד בקידושין, והעלה למעשה החמיר (פועל לעדות, מאחר שבאוצר הפוסקים [כ"ג] מביא דעות כמה פוסקים שפועל פסול ממת שיהיה נוגע, ועיין בשו"ת חמד (ח"א סי' ט"ו) באריכות מהרבה פוסקים שמכשירין בזה, אבל עדות של תלמיד לרב או רב לתלמיד שאין כאן נגיעת ממון לא מציעו דעה הפוסלת מדין נוגע, וע"כ ליכא למיחש וכשרים לעדות קידושין בלי פסקפו. וראה באור החיים הקדוש (מבשר י"ד) וצריך לדעת למה לא

בל תוסיף בשתי מזוזות [בב' צדדי הפתח]

מזוזות שמאל חייב מזוזות ולכן אם הניח גם בצד שמאל אפשר דעובר על בל תוסיף. עכ"ד.

בש"ת חלקת יעקב (י"ד סימן קסב אות ו-ז) מאריך בזה ודעתו דלענין מזוזות אינו מבואר כלל אי איכא בל תוסיף, ואף אם נאמר דגם בזה שייך בל תוסיף, זה דוקא כשיניח שני מזוזות על צד ימין אבל כשיניח מזוזת השני בצד שמאל, דאין יוצא אף בדיעבד, או מצד ימין למטה במקום הפסול לא שייך בזה בל תוסיף, כמו שאם יניח תפילין השני במקום הפסול. ומוסיף שם: ואינו דומה לציצית שאם הטיל גם בקרן החמישית עובר בבל תוסיף, אבל כשעושה מזוזת על מקום הפסול למזוזת אינו כלל איסור בל תוסיף, ודומה ממש לתפילין דרש"י ור"ת (המבואר בשו"ע סי' לד) דלא שייך בל תוסיף כיון דאין כשר רק האחד.

ולמעשה דעת החלקת יעקב שם להכרעה, דאפ"ל שאין חשש אמיתי של בל תוסיף מ"מ יש להימנע משום דנראה כמוסיף, וכמו לגבי סוכה בשמיני.

עוד מוסיף החלקת יעקב שם, הדנה בכל מוסיף על מצוות איכא חשש נוסף [מלבד איסור בל תוסיף] שהתורה אמרה מזוזת אחת ולא שתיים, ועפ"י הכלל שכתבו התוס' (בסוטה יז-יח. ד"ה כתבה) לענין גט ואתרוג ועוד, וכן בר"ן (ר"ה כו. ד"ה ולא שנים) לענין שופר, דהיכי דכתיב בתורה בלשון יחיד שנים פסולים. אך הטורי אבן (ר"ה כז:) האריך לחלוק על התוס' והר"ן וס"ל דאין חשש בשנים ויצא, אבל במנחת חינוך (מצוה שכו ד"ה והנה בדנין) כתב שאין מוכרח לדחות סברות התוס' וצ"ע להלקל. אמנם למעשה מדינא אין חשש בזה בנידון דידן, כי בטורי אבן ומנחת חינוך שם כתבו דלכו"ע אין חשש אלא דוקא כששניהם כשרים ולא כשאחד פסול דלאו שנים מקרי.

בש"ת שבט הלוי (חלק ח סימן קסט) כתב: ולענין אם יש בל תוסיף דמזוזת גם בקובע מזוזת שניה בצד שמאל הכניסה, הדברים נראים כמו שכתב הגאון בנין ציון (ח"א סי' ק) דאינו עובר, ודלא כמש"כ הגאון מהר"ם שיק, אף שמצד עצמו דבר מגונה הוא ויש למחות ע"ז להוסיף ולקלקל צורת מצות התורה. ע"כ. וכן כתב (חלק ג סימן קפ): ולקבוע ב' מזוזות מספק אחת בימין זה ואחת בימין זה, אין דעתי נוחה בזה לדינא.

עוד מסתפק השבט הלוי (ח"ח שם) לגבי מקרה דומה, אם היה לו מזוזת שכשרה רק דיעבד, והוסיף אחרת מהודרת, אעפ"י שמן הדין צריך להוריד הראשונה, מ"מ אין השניה בגדר הוספה לעבור בבל תוסיף, כיון דכוונת ההוספה בעצם קיום המצוה שלא הי' לו בראשונה, ומסיק בצ"ע.

בש"ת מנחת יצחק (חלק א סימן ט) מחדש חשש בל תוסיף מטעם אחר, ומבאר למה אכן אין קובעים ב' מזוזות בשום אופן אפ"ל במקום ספק, כדי שלא יהא נראה דחייב בב' מזוזות מן התורה, ויש בזה חשש בל תוסיף, כי זה דומה ממש למי שהוא כולל בשר (בש"ת) בכלל גדי בחלב (ראה רמב"ם הל' ממרים פ"ב הי"ט), שמוסיף לומר שיש חיוב מה שהתורה באמת לא חייבה.

בספר מזוזות ביתך (להגרי"ח קניבסקי, סי' רפט שע"ה צ"ס"ק מה) כתב ששמע מהחזון איש זצ"ל שאין לקבוע ב' מזוזות מספק, ומביא שם בשם

קודם יש להקדים יסוד המובא במגן אברהם (סימן לא סק"ב) שבכל מקום שעושה משום ספקא אינו עובר משום בל תוסיף. ועתה נביא את דברי האחרונים המתירים בעניננו:

בש"ת שאילת יעבץ (חלק א סימן ע) דעתו דיש לנהוג לקבוע ב' מזוזות במקום ספק וכן עשה הוא עצמו למעשה. וכן דעת הרב הגאון מהר"י עטלינגער האבדק"ק אלטונא (הובא בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד סי' רפז) לקבוע במקום ספק ב' מזוזות.

בש"ת בנין ציון (סימן ק) משיג על דעת השואל שדימה ב' מזוזות לחמש ציצית, כי לדעתו אין זה דמיון כלל, דשם כל אחת מהציציות כשרה דאיזה מהן שמסיר הטלית כשר ע"י ד' הנשארים ולכן איכא בל תוסיף כמו בקובע ב' מזוזות בימין, אבל מזוזת שמאל אינה מזוזת וכאילו מחבר חפץ אחר שם, ודומה ממש לב' זוגי תפילין דרש"י ור"ת דשם הפסול לכל א' מפני שינוי מקום הנחת הפרשיות וכן הכא.

וכן בש"ת קנאת סופרים (לר' שלמה קלוגר, השמטות להל' מזוזת סי' מ) כתב שבמקום ספק יש לקבוע ב' מזוזות. ובדבר יהושע (ח"ב סוס"י ג) כתב: אין רצוני להורות דבר התמוה לרבים וכו', אך מי שרוצה להחמיר על עצמו לעשות שתי מזוזות מספק תע"ב.

גם בש"ת חלקת יעקב (י"ד סימן קסב אות ו-ז) מביא עובדא להיתר וז"ל: דכירנא זה ט"ו שנים שבקרתי להגה"צ מטארנפול בעל 'חבצלת השרון' בהיותו בלעזין השוויצרית לרפואה, וראיתי אצלו שתי מזוזות בשני הצדדים בהפתח להבאלקאן [מרפסת], והבאלקאן שם הי' גדול הרבה יותר מד' על ד' אמות, רק כמוכונ סתום שלא היה לו כניסה רק דרך הבית. עכ"ל. [אך בסוף דבריו שם דעת החלקת יעקב לאסור, מובא להלן].

וכן בש"ת אור לציון (חלק א יו"ד סימן יד) דן לגבי מקום ספק איזהו צד ימין וכתב בזה"ל: ולכן טוב להניח במרפסת כזאת שתי מזוזות מימין ומשמאל, ואין לחוש בזה לבל תוסיף, שאיסור בל תוסיף רק כשמניח שתי מזוזות על מזוזת אחת במקום החיוב, והן אמת שבהיות שהלכה זו היא מחודשת, ולכאורה דבר זה נראה כמוזר ושצריכים עוד להתיישב בזה, מ"מ נלע"ד כמו שכתבתי. עכ"ל.

האוסרים [מדינא, חומרא, או מנהגא]:

הדעת קדושים (סי' רפז סק"ה, סי' רפט סק"ח) כתב בשם התוס' [לא ידוע מקומו (הערת בעל המקדש מעט)] דאיכא בל תוסיף בב' מזוזות. אך אם עושה משום ספק אין איסור מדינא, אבל לא ראינו ב' מזוזות מעולם, ע"כ. וכתב על זה המנחת יצחק (חלק א סימן ט) שצדק בעדות זה שאכן אין נוהגין לקבוע ב' מזוזות במקום ספק.

וכן דעת המהר"ם שיק (שו"ת יו"ד סוף סימן רפז) לא לעשות ב' מזוזות מספק, ונימוקו, דלאו שפיר דמי למיעבד הכי דאית בי' חשש דבל תוסיף, ואף על גב דאינו מתכוון לעבור אלא משום ספקא מ"מ למ"ד לעבור בזמנו א"צ כוונה עובר. ואף על גב דרשאין להניח ב' זוגות תפילין דרש"י ודר"ת (כמבואר בשו"ע או"ח סי' לד), התם חד מינייהו לאו תפילין הם כלל דבתפילין אי אפיק גווייתא כפריותא פסולין ואין להם דין תפילין וכאלו הניח חפץ אחר על ראשו ולכן אין כאן איסור בל תוסיף (וכמ"ש המג"א שם סק"ג), אבל כאן דהמזוזות שניהם כשרים אלא שאין צד

במקום שיש ספק פלוגתא באיזה צד מן הפתח לקבוע המזוזת [כגון במרפסת], או באופן שאין הכרע מהו צד ימין כניסה [כגון בפתח שבין ב' חדרים ואין אחד מהם פנימי או עיקר דירה יותר מחבירו וגם אין נכנסים לאחד מהם יותר מחבירו, וגם אין היכר ציר לאחד מהם כגון בדלת הזזה]. יש לדון האם אפשר מספק לקבוע ב' מזוזות בב' צדדים של הפתח.

שאלה זו נוגעת גם לגבי מקום שיש ספק ומחלוקת באיזה גובה הפתח לקבוע את המזוזת (ראה דוגמא בט"ז יו"ד סימן רפז סק"ב).

תשובה: נקדים בקצרה כמה כללים בדין איסור בל תוסיף ונשתדל לא להאריך בזה ואח"כ נבוא בע"ה לעניננו:

א] מקרים שאין עוברים משום בל תוסיף: במוסיף שלא לשם מצוה אלא לשם נוי וכדו' (בית יוסף או"ח סוס"י תרנא עפ"י רמב"ם הל' לולב פ"ז הי"ז ועוד), שלא בזמנו בלי כוונה (גמ' עירובין צו. ר"ה כח: ופוסקים), אינו מוסיף חפצא אלא עושה פעולה אחת פעמיים (תוס' ר"ה שם ד"ה ומנא), מוסיף מחמת ספיקא דדינא (מגן אברהם סימן לא ס"ק ב ועוד).

ב] לפעמים אין איסור תורה של בל תוסיף אך אסור מדרבנן משום דמחזי כמוסיף על המצוה (ראה שו"ע או"ח סי' תרס"ו).

ג] הנה אפ"ל במקום שאם לא יוסיף יתכן שבוה גורע ואינו מקיים המצוה כתיקונו [כגון במקרה שלנו לגבי מזוזת (למ"ד להלן שעובר)], מ"מ אין להוסיף אפ"ל מספק. ובאמת בדין זה נחלקו התנאים ר"א ור"י כמה פעמים בש"ס לגבי דם זבחים שנתערבו (עירובין ק. ר"ה כח: זבחים פ.), ולהלכה נקטי' כר' יהושע (רמב"ם הל' פסולי המקודשין פ"ב הי"א) דעדיף לגרוע שאינו עושה בידיים מאשר להוסיף ולעבור בידיים.

בל תוסיף בב' מזוזות:

הנה באופן שתולה ב' מזוזות כשרות ובמקום הכשר בודאי [לא כמו בנידון שאלתנו], זה תלוי במח' ראשונים לגבי מי שלוקח ב' לולבים כשרים, לרמב"ם (הל' לולב פ"ז הי"ז) עובר ולראב"ד (השגות שם) אינו עובר, (ועי' בית יוסף או"ח סוס"י תרנ"א), ובמנחת חינוך (מצוה תנד) מביא בשם תוס' (ר"ה כח: ד"ה ומנא) דס"ל כדעת כראב"ד, אך מתמיה עליהם עיי"ש.

ובפתחי תשובה (יו"ד סימן רצא סק"ב) הביא בשם חמודי דניאל, מי שקשה עליו להוציא המזוזת ולבדקה ורוצה להניח מזוזת אחרת שקשה עליו להוציא הישנה, אסור משום בל תוסיף.

ולגבי מקום שיש ספק באיזה צד בפתח לקבוע את המזוזת [נידון שאלתנו], נחלקו האחרונים האם יש בזה חשש בל תוסיף או לא כדלהלן: היעב"ץ מתיר [וכתב שכן יש לנהוג] ומהר"ם שיק אסר, ושאר אחרונים נוקטים דמותר מדינא אך ראוי להימנע, ואכן כן נוהגין העולם ועמא דבר.

ובדינאם הביאו כמה אחרונים (בנין ציון, חלקת יעקב, שלמת חיים) ראייה מתפילין דר"ת שאין חשש בל תוסיף ככה"ג, אך מהר"ם שיק דוחה הראיה ומחלק בין הדברים. ראה להלן שהובאו כל דברי האחרונים הללו. וראה עוד בספר המזוזת (מילואים אות ז) שהאריך בכל נושא זה.

המתירים:

חובת בדיקת הציצית ודיני הפרדת הציצית בימות החול ובשבת

בתוך התיק, מכל מקום בכל פעם שלבשו בודקין אותו, ואולי הטעם משום שחששו שמא אירע שום מקרה שאחד הוציאו הטלית מן נרתיקו בלא ידיעתו (כה"ח סקל"ד).

אופנים שאין צריכים לבדוק

ט. אם על ידי שיבדוק הציצית יתבטל על ידי זה להתפלל בציבור, או שקראוהו לעלות לתורה יכול ללבוש הטלית בלי בדיקה, ודוקא בתנאי שיודע שאתמול היו החוטים שלימים, שאז בשעת הדחק אפשר לסמוך על בדיקת הציצית שבדק מאתמול, אמנם נכון לעיין ולבדוק כמה דאפשר (מ"ב סק"ב).

טלית של אחר

י. בטלית של אחר נמי איכא חיובא לבדוק הציצית, דכיון ששאלו כדי להתפלל בו נחשב הטלית כציצית שלו, חוץ אם הבעל הבית כבר בדקו באותו היום אין צריך לבדוק שוב, דאמרינן שבזמן מועט כזה אין רגיל להיפסק (ביה"ל).

יא. אבל אם שאל הטלית מאחר שלא להתפלל בו אלא כדי לעלות לתורה וכדו' וכוונתו שלא לקנותו, אין צריך לבדוק כלל, דאז לא נחשב הטלית כשלו (שם).

טלית של קהל

יב. הלושב טלית של קהל צריך לבדוק תמיד משום שמצוי מאוד להיות יציצותיו פסולים, ואפילו אינו רוצה לברך על טלית זו צריך גם כן לבדוק מחמת חשש ביטול מצות עשה של ציצית (שם).

הפרדת הציצית

יג. צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה קודם הברכה (שו"ע סי' ח ס"ז), והיינו להפריד כל חוט בפני עצמו שלא יהיו מסובכים אחד בחבירו, משום שהתורה אלו החוטים 'ציצית' על שם שהם נפרדים זה מזה כמו שערות הראש שנפרדות זו מזו, כמ"ש ויקחני בציצית ראש (טור). והאר"י הק' נתן רמז בזה, כי 'ציצית' ראשי תיבות צ'דיק י'פריד צ'יציותיו ת'מיד.

שלא לבטל תפילה בציבור

יד. אם על ידי שיפריד ציציותיו יתבטל על ידי זה מלהתפלל בציבור כגון שהגיע מאוחר לתפילה, אין צריך לדקדק ולהפריד ציציותיו (מג"א). מפני שמדינא עיקר החיוב להפריד הציצית היא דוקא בזמן שיש תכלת, והיא כדי להפריד בין התכלת לבין, אבל כהיום שאין לנו תכלת אינו חייב מעיקר הדין להפריד הציצית (ביה"ל), ויש חולקים שאפילו בזמנינו נמי איכא חיובא מעיקר הדין להפריד הציצית ולפי זה אין לברך על ציצית שהחוטם שלהן מסובכים (שם).

הפרדת ציצית בשבת

טו. אם מצא בשבת שציציותיו מסובכים לא יפריד הציצית בשבת, כיון שיש אומרים שהמפריד חוטי הציצית בשבת יש בו משום תולדות מלאכה, אפילו שיש פוסקים שסוברים שמתור לכתחילה להפרידם בשבת, מכל מקום שב ואל תעשה עדיף (כה"ח סק"ל).

בדיקת הציצית

א. קודם שיברך יבדוק בחוטי הציצית אם הם כשרים ולא נפסק הציצית באופן שנפסל, כדי שלא יברך ברכה לבטלה (שו"ע סי' ט). וכן צריך לבדוק למעלה במקום נקב הטלית עד הקשירה משום שבמקום הקשירה פסול אפילו כשנפסק רק חוט אחד (מ"ב סק"א).

הלושב כמה טליתות

ב. אפילו הלושב כמה בגדים של ארבע כנפות עם ציצית חייב לבדוק בכל הבגדים בחוטי הציצית, אף דליכא חשש של ברכה לבטלה משום שכבר בדק טלית אחד, מכל מקום כיון דאפשר לבירורי, ועוד כיון שחוטי הציצית דרכן לפסק על ידי דריסת הרגלים איכא חשש שילבש בגד של ארבע כנפות בלי ציצית (מ"ב סק"ב).

ג. אמנם אינו צריך לבדוק בכל הבגדים גם במקום נקב הקשירה, דרק בבגד שמברך עליו צריך לבדוק בנקב הקשירה, דכאן אנו סומכים על המג"א (סק"א) שסובר שאין צריך ללל לבדוק במקום הנקב (ביה"ל).

ד. ולפי זה נמצא אדם נשוי שמברך הברכה על הטלית גדול אינו צריך לבדוק הטלית קטן במקום הנקב, אלא יבדוק חוטי הציצית בלבד, אלא שנכון לעיין ולבדוק קצת מפעם לפעם אפילו במקום הנקב, משום שרגיל להתקלקל שם, ובפרט לאותם האנשים שישנים עם אותו הטלית קטן שהולכים עם זה ביום (שם).

בדיקת הציצית בשבת

ה. אין חילוק בין שבת לחול בבדיקת הציצית, שאפילו בשבת צריך לעיין ולבדוק הציצית אם הם כשרים או לא (שם). אלא שבשבת יזהר מאוד שלא יהדק ויחזק הקשר שלא ישל ח"ו באיסור חטאת, ובפרט בציצית חדשים יש לזהר משום שהקשר התחתון שלהם עוד רפוי ואינו מתקיים כל כך.

ו. לכן הביה"ל בסי' י"ג (ד"ה קודם) כתב שנכון לבדוק הטלית לפני שבת, ולהכניסו מיד לתוך התיק שאז לא יצטרך לבדוק בשבת עכ"ל. אבל לאלו שנוהגים שלובשים טלית גם בליל שבת לא מרוויחים כלום מזה, מפני שבכל אופן יצטרכו לבדוק למחרתו ביום השבת, כיון שלבשו כבר את הטלית בליל שבת.

הסיח דעתו

ז. אם בדק הציצית באותו היום אינו צריך לבדוק פעם שנית, אפילו שהסיח דעתו כגון שפשט הטלית מעליו ואחר כך חזר ולבשן דדינו אז שצריך לברך על הציצית פעם שנית, מכל מקום בבדיקת הציצית אינו צריך כיון שכבר בדק באותו היום טלית זו ואמרינן שבזמן מועט כזה אין רגיל להיפסק, ומעמידים אותן על חזנתן משום שהיו שלמים בבוקר כשבדקו (מ"ב סק"ב).

בדק אחר התפילה

ח. אם בדק הטלית אחר התפילה ומיד אחר כך הניחו בתיק שלו, למחרתו כשמתעטף בו אין צריך לחזור ולבדוק (מ"ב שם), אך איכא מדקדקים שאף על פי שבדקו כשהוא הניחו

עוד ספרים לכאן ולכאן, ודעתו לאסור דאיכא משום בל תוסיף.

בשו"ת שלמת חיים (י"ד) סימן קסח-קע, ובדפוס ישן ס' שפג-שפו) כתב: פשיטא אם עושה מכה ספק שאין בזה קפידא [ולמוד זה ממה שכתב בשו"ע (או"ח סימן לז) לענין תפילין דר"ת], אבל לא יעשה בפרהסיא ובפרסום באופן שיהא נראה כאילו הדין לעשות מוזהר בכל אחת מן המוזות בימין ובשמאל. ומסיק 'ואנחנו מקובלים רק מוזהר אחת'.

עוד כותב שם טעם לאיסור, שאין להקל לעשות דבר התמוה שתי מוזות, מכל שכן דע"י כן משתמש במוזהר אחת שלא במקום מצוה ודאי והרי מורידה מקדושתה, כי מוריד מוזהר אחת מקדושתה לגמרי, ועכ"פ יזהר בזה שלא יראה כבזיון. עכ"ד.

לסיכום:

נתחדש כמה חששות לאיסור: א) איסור בל תוסיף (מהר"ם שיק) או עכ"פ מחזי כמוסיף על המצוה (חלקת יעקב), ב) התורה אמרה מוזהר אחת ולא שתיים (שם, ג) נראה שהתורה חייבה ב' מוזות (מנחת יצחק, ד) עושה דבר התמוה לרבים (שלמת חיים, ה) מוריד המוזהר מקדושתה (שם, ו) מקלקל צורת מצות התורה (שבט הלוי).

באופן שאין הכרע איזהו צד ימין:

בחובת הדר (פ"ה ס"ה ובהערות שם) מביא מחלוקת הפוסקים איך לנהוג באופן שאין שום היכר מהו צד ימין כניסה [ולא שיש מחלוקת הפוס' כבנידון הקודם], יש אומרים שייקבע היכן שירצה ודי במוזהר אחת (מקדש מעט ס' רפט סק"ג, גדולי הקדש ס' רפט סק"ט), ויש אומרים שייקבע ב' מוזות בב' צדדי הפתח.

והנה במקום שאין הכרע איזהו צד ימין, יתכן לומר דגרע מפאת איסור 'בל תוסיף' מאשר מקום שיש ספק פלוגתא באיזה צד לקבוע, כי כשאין הכרע יש צד לומר שבכה"ג מן התורה שני הצדדים נחשבינן ימין וכשרים לקבוע שם מוזהר, וא"כ כשקובע ב' מוזות עובר על בל תוסיף כי שניהם במקום חיוב, משא"כ בספק פלוגתא שנחלקו איזה צד נחשב ימין, כאן או כאן, אזי ממנ"פ אחד פסול וא"כ אינו מוסיף מוזהר במקום הכשר וכנ"ל בשם אחרונים. נ"ל שראיתי סברא זו או כע"ז באיזה ספר.

העולה לדינא:

דעת רוב הפוסקים שאין לאסור מדינא לקבוע ב' מוזות בב' צדדי הפתח במקום ספק [וטעם הדבר, משום דעושה כן רק מחמת ספק, וגם משום שצד אחד ממנ"פ אינו כהלכתה], ומ"מ אין ראוי לעשות כן מכמה טעמים, וכן לא ראינו שנוהגין לעשות כן.

בסימן טוב **ובמזל טוב**

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגרו כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקרים והנעלים חכמי ורבני כולל באר ישראל

הרה"ג אליעזר ליפמן ציטרנבובים שליט"א להולדת הבת

הרה"ג יהודה מרקסון שליט"א להולדת הנכדה

יזכו לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

תוקף הגורל בקבוצת רכישה

לאחר עשור שנים שקבוצת הרכישה בבית שמש היתה תקועה, בשעה טובה ומוצלחת הוזמנו כל חברי הקבוצה לאסיפה כללית, כשעל סדר היום קביעת סדר בחירת הדירות על פי הגרלה, בנוכחות ובפיקוח עורך הדין המסור של הקבוצה, שיפקח אישית על כל סדר ומהלך ההגרלה.

ואכן בשעה הנקובה שמונה בערב בדיוק, כולם נקבצו ובאו, וההגרלה נערכה בנוכחות כולם, אחד מהזוכים המאוכזבים ושלומיאל שמו, שלמזלו זכה במספר גבוה, ויוכל לבחור את דירתו רק בסוף, חשב בליבו שביום שיתחילו לבחור את הדירות, יבוא למשרד של החברה המנהלת את הקבוצה, וינסה להשתחל בין האנשים הבאים, בתקווה שהאחרים יתחשבו בו ויתנו לו לבחור דירה למרות שעדיין לא הגיע תורו, או לחילופין שלא ישימו לב שעדיין לא הגיע תורו והוא עוקף את הקודמים לו בתור, אלא שלא ידע אם אכן מותר לעשות דבר כזה, והחליט לשאול את הרב שלו שעמו מתייעץ בכל דבר, האם אכן מותר לו לנסות לעקוף את התור, ולבחור דירה במספר מוקדם ממה שעלה בגורלו.

תשובה: נחלקו הראשונים האם יש מושג של קנין על ידי גורל, דעת הרמב"ם (הלכות שכנים פ"ב הי"א) והמחבר (סימן קע"ג סעי' ב') ששותפים שגמרו בדעתם לחלוק את השותפות על ידי גורל, הגורל עצמו הוא גם הקנין, וכל אחד קונה וזוכה בחלק שעלה בגורלו על ידי הגורל, ולא צריך לעשות שום קנין נוסף על מנת לזכות במה שעלה בגורלו, לעומת זאת דעת הרא"ש (ש"ת כלל צ"ח סימן ב') והרמ"א (ש"ת שהגורל אינו קנין כלל, רק ע"י הגורל מתברר מי אמור לזכות בכל חלק, ולאחר שעלה בגורלו חלק מסוים, צריך הזוכה לעשות מעשה קנין על מנת שהחלק שעלה בגורלו יהפך להיות שלו).

ובשו"ת שבות יעקב (חלק ג' סימן קס"ב, ה"ד בפתחי תשובה סימן קע"ג ס"ב) מחדש, שגם להרמב"ם וסיעתו שגורל הוא קנין, זה רק אם עושים גורל לחלק מבורר, שמי שיצא בגורל יזכה בחלק זה, ואזי הגורל עצמו קונה, כיון שזה כמו הגורל שהיה בחלוקת הארץ, שהיה גורל על כל חלק בארץ, שמי שזוכה בגורל זוכה בחלק זה, אבל בגורל שנעשה באופן שמי שיעלה ראשון יוכל לבחור ראשון איזה חלק שירצה, גם הרמב"ם וסיעתו מודים שלא מהני גורל כזה כלום, משום שאין זה דומה לגורל של חלוקת הארץ.

ולפי זה בהגרלה בקבוצת רכישה, שהגורל נעשה לסדר בחירת הדירות ולא לזכיה במשהו מסוים, לכאורה היה צריך להיות שלפי כולם לא יועיל הגורל כלום, ואין לזה שום תוקף הלכתי.

אולם נראה שלהלכה למעשה אכן הגורל תקף, משתי טעמים:

א. לא מביעא אם בהסכם השיתוף שעליו חותמים כל חברי קבוצת הרכישה מופיע, שבחירת הדירות תעשה על פי הגרלה, אזי ודאי שזה מחייב ויש לזה תוקף, דבשעה בחירת השותפים על ההסכם שיתוף, נעשים כל חברי הקבוצה שותפים, ויכולים להתנות מה שרוצים, כיון שכל תנאי שבמזמון קיים, וגם אם יחליטו בהסכם סדר אחר לבחירת הדירות, כל מה שיתנו קיים, ואפילו באופן שלא התייחסו לזה כלל בהסכם שיתוף, מסתבר דכיון שכך הסדר והרגילות בכל קבוצות הרכישה, אזי מסתמא נשתתפו על דעת המנהל המקובל, שיבחרו את הדירות לפי הסדר שיעלה בגורל, (א"כ התנו בפירוש בהסכם סדר אחר לבחירת הדירות).

ב. עוד יש לומר שהגורל בקבוצת רכישה קונה מדין סייטומא, דהיינו אפילו שיעקיר הדין הגורל אינו קנין להרא"ש כלל, ובאופן שלא קונים משהו מסוים גם להרמב"ם אינו קונה, וכנ"ל, מכל מקום כיון שנהגו לבחור את הדירות לפי סדר הגורל, הרי זה נקנה בכך גם להרא"ש, דאין זה קנין מדין 'גורל', רק קנין מדין 'סייטומא', וכן מבואר בערך שי (סימן קע"ג סעיף ב'), וכן מצדד בכסף הקדשים (סימן קע"ג סעי' ב') שהיכן שנהגו שהגורל קונה, הרי זה מועיל מדין סייטומא, וכן מצדד בשו"ת אמרי יושר (סימן ב"ו).

אמנם, הניחא לפוסקים (שו"ת הרא"ש כלל י"ג סימן כ'), שו"ת חתם סופר חו"מ סימן ס"ו אות ב', ועוד) שסייטומא קונה גם בדבר שלא בא לעולם, אבל להפוסקים (ים של שלמה ב"ק פ"ח סימן ס' בשם המרדכי שבת סימן תע"ג, ועוד) שסייטומא לא קונה בדבר שלא בעולם, הרי הגורל בקבוצת רכישה נעשה לאחר קניית הקרקע ולפני בניית הדירות, וכיצד אפשר כבר עכשיו לקנות את הדירות שטרם נבנו ואינם בעולם כלל, ויש לומר שהרי כל דירה בבנין יש לה חלק בקרקע, והקנין נעשה בזכות בקרקע כלפי דירה פלונית, וזה דבר שבא לעולם.

ומעתה לאחר שהתברר שמה שעלה בגורל קונה ומחייב לפי ההלכה, וכל אחד זוכה במספר שעלה בגורלו לבחירת הדירה, אזי אסור לאף אחד להקדים ולבחור דירה לפני שיגיע התור שעלה בגורלו, כיון שבזה שמקדים את תורו, לוקח מאחרים את הזכות שלהם, ויש בזה משום גזל.

העולה לדינא: מה משקובל בקבוצות רכישה לבחור את הדירות לפי הסדר שעלה בהגרלה, יש לגורל זה תוקף הלכתי, ואסור להקדים ולבחור שלא על פי הסדר שעלה בהגרלה.

פשיטא שאם יש לכלים בעלים שיש להם אלפים אמה לכל רוח, והקשו מדוע קובעת הברייתא מקום לשביתת הכלים, והרי מקום הכלים כרגלי הבעלים. וכתבו להעמיד את דברי הברייתא כאשר הבעלים בעיר אחרת, שאז לדעת תוס' כיון שלא שייך לומר שמקום הכלים שכאן כרגלי הבעלים, יש לכלים שביתה בעירם אלפים אמה לכל רוח, והקשו מדוע הברייתא מדברת דווקא על כלים שבתוך תחום העיר ולא על כלים שהם חוץ לתחום העיר, שלכאורה גם כלים מחוץ לעיר ראויים לקבוע את מקומם לפי מקום שהייתם מחוץ לעיר.

ועכ"פ מבואר שתוס' סברו שכל הדין שהכלים כרגלי הבעלים, נאמר כאשר הבעלים נמצאים אצל הכלים, ואפשר טעמם משום שאז הבעלים משתמש בכלים והם טפלים לו ומקבלים את שביתת מקומם לפי שימוש הבעלים, אך כאשר הכלים אינם בשימוש הבעלים הם קונים שביתה לעצמם, ולשון תוספות הרא"ש (ש"ת) 'כיון דאי אפשר להיות להם תחום בעליהם, קונים תחום לעצמן'.

ברשב"א (ש"ת) הביא לדברי תוס' וליישובם בדברי רש"י דכיון שאין הבעלים בעיר יש לכלים שביתה במקומם, וכתב עוד לבאר מדוע דווקא כלים שבתוך תחום העיר קונים שביתה, משום ששביתת הכלים בתוך העיר אינה מצד הכלים בעצמם, אלא מצד שדעת הבעלים ששביתת הכלים תהיה כמו שביתה בני העיר, אבל כלים שנמצאים חוץ לתחום שלא בסמוך לבני אדם, אינו בעלת בני העיר הם מקום שביתה. וכן כתב הריטב"א (ש"ת).

ועוד כתב הרשב"א (ש"ת) בשם הראב"ד, שכל כלים אין קביעת מקום לעצמם אלא רק כרגלי הבעלים, ולכן כאשר הבעלים בעיר אחרת אין להוציא אותם חוץ לד' אמות, והביא ראיה מהמבואר במשנה (ביצה ל"ט): 'מי שהיו פירותיו בעיר אחרת, וערכו בני אותה העיר להביא אצלו מפירותיו, לא יביאו לו'. שאין להוציא את הפירות ממקומם. וכ"כ הר"ן (ביצה מז:). ואת התוס' אפשר ליישב דלא אמרו במשנה שם שהחפצים הם כרגלי הבעלים ואסור לטלטלם בתוך העיר ואלפים אמה לכל רוח, אלא רק לענין שלא יתבטלו הפירות והיו כרגלי בני העיר שקבעו את מקום שביתתם מחוץ לעיר לכיון בעל הפירות, ולכן אין היתר להביאם אל בעל הפירות.

במאירי (ש"ת) הביא למחלוקת הראשונים בדין כלים שאינם בעיר הבעלים, אם יש להם ד' אמות וכדעת הראב"ד והר"ן, או אלפים אמה לכל רוח מן העיר, וכדעת תוס' והרשב"א בדעת רש"י וכדעת הריטב"א. וזה לשונו: 'וגדולי המפרשים (ראב"ד) פרשו בחוץ לתחום וביש להם בעלים, וזה שאמר ששביתו בתוך התחום פירושו בתוך תחום הבעלים, ולמדנו שאע"פ שאינן עמו במקום אחד ממש הרי הן כרגליו, ושאין עמו בתחומו לא יזיזו ממקומם, וכמו שאמרו באחרון של יום טוב מי שהיו פירותיו בעיר אחרת ועירבו בני אותה העיר אצלו לא יביאו לו מפירותיו שאין קונין שביתה כלל. אלא שגדולי הרבנים (רש"י) פרשו שם שקונים שביתה במקומם ויש להם אלפים אמה במקומם'.

דעת המנחת פתים והשבט הלוי בנידון

בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן מו סק"ד) נשאל על מקרה דומה, ביישוב קטן שנהגו שגם כאשר אחד מהתושבים נוסע לשבת לעיר אחרת נכנסים ידידים קרובים מבני המקום לקחת דבר מה מביתו, ומעתה לכאורה יש לחוש שאסור להוציא את החפצים שהרי הכלים כרגלי הבעלים, והבעלים קנו שביתה בעיר אחרת.

וכתב שזה פשוט לאיסור, כמפורש בשו"ע (סימן שצ"ג סעיף א) שאסור להוציא את הכלים חוץ לתחום שביתה הבעלים ואפילו לא פסיעה אחת, ודבריו צריכים ביאור, שהרי דין השו"ע נאמר בכלים הנמצאים במקומו של האדם, אבל בכלים הנמצאים בעיר אחרת, הרי נחלקו הראשונים וכנ"ל.

וכתב עוד שמעתה יש לדון, אם כלי שלא קנה שביתה בעיר ואסור להוציא חוץ לד' אמותיו, מותר לטלטלו בתוך העיר אם היא מוקפת חומה או עשויה בעירוב וצורת הפתח, וכמו שמצאנו לגבי כמה דינים שכל העיר נחשבת כד' אמות, וכתב שכל מה שכל העיר נחשבת כד' אמות נאמר דווקא כאשר הבעלים גם בעיר, אבל כאשר הבעלים אינם קונים שביתה העיר, אין כל העיר נחשבת לגבי הכלים כד' אמות ואסור.

והביא ראיה ממה שכתב שער הציון (סימן שצ"ג סק"ד) שאם אדם נכנס בשבת לתוך עיר אחרת שחציה בתוך שיעור אלפים אמה לעירו, שמותר לו ללכת בכל החצי שקרוב לעירו ואסור לו ללכת בחצי שרחוק מעירו, וגם את כליו שעליו אסור לאדם אחר לקחתם לחצי עיר שרחוקה מהבעלים, כי דין הכלים כרגלי הבעלים. ומבואר שכאשר אנו אומרים שאין לכלים שביתה בעיר זו, אסור לטלטלם כלל, ואין אומרים שכל העיר כד' אמות להתיר לטלטלם בכלה.

על תשובה זו נשאל מאת חברי כולל הר"ן (השאלה בספר הליכות יצחק עירובין נספח לסימן לה, מאת הגרי"י ברודיאנסקי שליט"א ראש החבורה בכלול) שבנידון זה נחלקו הראשונים, והגם שבביאור הלכה (סימן תא סעיף א' ד"ה קונין שביתה) סתם בתוך דבריו כדבר פשוט שאסור להזיז את הכלים ממקומם, ומשמע שאין לכלים

כי יקרא קן ציפור - פרט למזומן

מעשה שאירע בשנים האחרונות וכך שח ר' משולם: עד לא מזמן התגוררתי בבית שהיה צר מלהכיל את משפחתי הברוכה בלעה"ר. ברוך השם, זכיתי במשפחה ברוכה, והגעתי ממש למצוקת דיור. מאז שנפלה בביטנו ההחלטה לעבור דירה, קיבלנו הצעות רבות, אבל בכל הצעה היה חיסרון שאי אפשר להתעלם ממנו, הייתי אובד עצות, ובינתיים המשכתי בשגרה הצפויה, עם כל המשתמע. לאחרונה שמנו לב שחלונות הבית מתלכלכים מציפורים. אם לא די בדיירים שממלאים לנו את הבית מבפנים, הנה התנחלו להן ציפורים גם בחוץ. נזכרתי במה שכתוב בחומש בפרשת דברים. בפרק כ"ב בפסוק ז' כתוב עניין שילוח הקן - "שלח תשלח", ובפסוק לאחריו כתוב "כי תבנה בית חדש". מפרש רש"י: אם קיימת מצוות שילוח הקן - סופך לבנות בית חדש. גמרת אומר, אולי הקב"ה מזמן לי עתה מצוות שילוח הקן כדי שאזכה לבית חדש, הפקרת את המקום בפני שלושה, ואכן שילחתי את האם כמה פעמים ולקחתי את הבנים - הביצים הטרויות, כמצוות הכתוב. שאלתנו איפה, האם ציפורים שקיננו במרפסת או על אדן חלון, מועיל מה שמפקיר רשותו כמאמר הגמרא "כי ימצא פרט למזומן".

תשובה: תנו רבנן כי יקרא קן צפור לפניך מה ת"ל לפי שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן ת"ל כי יקרא במאורע לפניך (חולין - קלט ע"ב)

ועי' ברש"י שכתב דהו"א שיחזור משום דכתיב שלח תשלח, אך מ"מ תימה וכי חייב לחזור ללא גבול, אלא נראה לכאורה דכל הרבותא הוא דאף מדת חסידות ליכא לחזור ולחפש אלא כי יקרא בלבד כי זה צורת המצוה ומהותה שאין בה מצוה אלא בדרך מקרה,

הנה נסתפקו גדולי הזמן ביסוד דין זה אם תלוי בבעלות או במציאות המצאות הקן ומיקומו, ונפקא מינה אם יועיל הפקרת הקן או מקומו כדי להתחייב בשילוח הקן אף אם ימצא הקן ברשותו, ואבאר בזה:

הנה מבואר בחולין דף קמ"א ע"ב דאם היתה ברשותו רשותו קונה לו ולכן הקשו למה חייב ביוני שובך ויוני עלייה ותיצו דכיון דאסור לזכות כ"ז שהאם רובצת על הביצים גם חצירו לא זכיא ליה, הרי לן דתלוי בקנין ואם קונה הו"ל מזומן וכ"כ רש"י ב"ב ק"ב ע"א, ומתוך כך י"א דאם יפקיר את הקן שוב חייב בשילוח.

אך לכאורה נראה דאין גדר מזומן תלוי בקנין בלבד אלא אף בקנין, דעיקר גדר מזומן בפשוטו תלוי במציאות הדברים ואם הקן נמצא בביתו ממש וברשותו המשתמרת ככל חפציו הוי מזומן אף אם יפקירנו, אך אם נמצא במקום שאינו משתמר ממש ומצוי שדברים נקרים באותו מקום ואין כאן מזומן מצד המציאות מ"מ אם קונה הוי מזומן דכל הקניו לו לא הוי גדר מקרה.

(ובאמת נראה דאילו היה מהני בזה הפקרת הקן, לא צריך כלל להפקירו דכיון דבזמנינו אין אפילו אחד מאלף שירצה לזכות בקן ציפור אלא אדרבא ממהרים לסלקו ולהשליכו מחשש כינים ומחלות שהיונים מפיצים, כל מה"ג אין חצירו קונה לו שלא מדעתו וכמבואר בב"ק כ"ט ע"ב דסתם גללים אפקורי מפקר להו ואין חצירו זוכה לו דאין חצירו זוכה לאדם אלא מה שמסתמא ניהא ליה לקנות. ועוד דהרי פסק הרמ"א בחשן משפט סימן רס"ח סעיף ב' דאין חצירו קונה לו שלא מדעתו אלא במה שרגיל לבא, עיי"ש).

וכבר נחלקו בדבר זה שני גדולי הדורות דבשו"ת התעוררות תשובה יו"ד סי' קנ"ד נטה לומר דאדם יכול להפקיר תרנגולים שברשותו ולהתחייב בכך במצוות שילוח הקן, והציע דבריו לפני הגר"מ מאיר אריק, ובשו"ת אמרי יוסר ח"א סי' קנ"ח השיב הגר"מ מאיר אריק דעתו דמכל מקום הוי מזומן כיון שהתרנגולין בביתו ממש עיי"ש, ולכאורה מסתבר כדבריו, וכך נראה גם מפשטות לשון הגמ' דכל דהוי מזומן אין בו מצוה, ועי"ע שם דף קל"ט ע"ב "מה דרך שאין קינו בידך אף כל שאין קינו בידך", מכאן אמרו יוני שובך ויוני עלייה שקננו בטפיחין ובבירות ואוויזין ותרגולין שקננו בפרדס חייב בשילוח אבל קננו בתוך הבית פטור משילוח" ומכל זה משמע שאין זה תלוי בקנין דוקא אלא תלוי במציאות של זימון, ועי"ש ברש"י ד"ה שאין קנו בידך "אין קו מזומן לך ואין קניו לך" ונראה דכונתו לתרי עניני ולא לענין אחד דכל שהקו מזומן או קניו לו פטור משילוח, ועיין במנחת שלמה חלק ב' סי' צ"ז אות כ"ו שכך נוטה גם דעתו הגדולה

ויש מי שכתב דראוי להפקיר לא את הקן בלבד אלא את כל המרפסת וכדו' המקומות שהיונים מקננות בהם כדי שלא יהיה מזומן, אך מלבד מה שיש לפקפק בחלות ההפקר בזה דהוי הערמה גמורה ואינו דומה למכירת חמץ כלל דאנן סהדי שאם יבא אחד ויזכה במרפסת ביתו שלא יניח לו כלל,

ונראה עוד דאף אם תחול ההפקר מ"מ הוי מזומן כיון שהוא נוהג במרפסת ביתו מנהג בעלים העושה בתוך שלו הוי מזומן, וכעיי"ז כתב במנחת אשר לפסחים סי' ט' דלא מהני הפקרת ביתו שלא יעבור על כל יראה דכל עוד הוא גר בבית כדרכו הוי מצוי בידו וכך נראה גם לענין גדר מזומן ודוק בזה.

ועוד יש לעיין בזה אם מהני הפקרת הקן לחייבו דאפשר דכיון שהיה מזומן ופטור משילוח אף אם יפקיר אח"כ אין עליו מצוה, ועיין בזה בחולין קל"ט ע"א, וצ"ע.

העולה לדינא:

- א. במידה והקן נמצא במרפסת הבית וכדו' הוי מזומן ואין בו מצוות שילוח ולפיכך לא יועיל אם מפקיר את רשותו עבור זה.
- ב. אולם במידה ונמצא הקן על אדן החלון החיצוני או על מרזב מחוץ לבית וכן אם נמצא על הגג שאין משתמשים בו וכדו' הוי כי יקרא, ובכחאי גוונא מחוייב במצוות שילוח הקן ולכך יועיל אם יפקיר רשותו עבור זה.

אלפים אמה, וכדעת הראב"ד והר"ן, הרי יש מזה נפק"מ גדולה לדינא, שמצוי מאוד שאחד מבני הישיבה הולך לבית משפחתו בשבת, ומעתה יהיה אסור להשתמש בחפציו או בספרי לימודו שלא לטלטלם יותר מד' אמות, ומעולם לא נשמע שנוהרים בזה. וכתבו דאפשר שאין נזהרים כיון שעכ"פ ניתן להחשיב את כל העיר או את כל המקום המוקף מחיצות לד' אמות של החפץ, אלא שהם מצאו בשו"ת שבט הלוי הנזכר שכתב לאסור גם בתוך מקום המוקף מחיצות, ועל הכרעה זו תמהו.

השבט הלוי השיב להם (הליכות יצחק שם, שו"ת שבט הלוי ח"ט סימן עט) שאכן יש מקום להתיר מצד ספק ספיקא באיסור דרבנן, שהרי עיקר מחלוקת הראשונים אם כלים שבעיר אחרת אסורים בטלטול חוץ לד' אמות לא הכרעה בשום מקום בטור שו"ע, ונמצא הוא ספיקא דדינא. ועוד שבביאור הלכה (סימן תה סעיף ו ד"ה אבל) הביא דעת כמה ראשונים וכן נוטה דעת הגר"א שלעולם מקום המוקף מחיצות נחשב לד' אמות, והגם שבביאור הלכה העלה שם שיש להחמיר כסתירת השו"ע ע"פ הרמב"ם והרבה ראשונים להחמיר בזה, הרי שוב כתב (שם סעיף ח ד"ה אם החזירה) שבדיעבד בוודאי אין להחמיר. וכתב מרן שבט הלוי שכל שכן שיש להקל בנידון דידן שיש ספק נוסף להתיר, וכתב שאפילו אם לא נתיר לכתחילה, בוודאי אין למחות באחרים כיון שיש לסמוך ברווח על ההיתר של ספק ספיקא באיסור דרבנן.

וראה בספר מנחת פתים (או"ח סימן שצו סעיף יז) שכתב כדבר פשוט שגם לשיטת הראשונים שאסור לטלטל את הכלים והפירות שאינם בעיר הבעלים, 'מכל מקום נראה דאם הפירות בעיר, מותר לטלטל הפירות בכל העיר אף שאינה מוקפת מחיצה, כיון שהפירות שבתו בעיר, ושבת באוויר מחיצות כל העיר כד' אמות אף שאינה מוקפת לדירה'.

חפצים העומדים להשאלה

מתוך דברי השואל עולה כי היה מקובל לקחת חפצים אישיים שלו לשימוש לאחרים, ומעתה יש לדון שמא נחשבים חפצים אלו כמושאלים לחברי בית הכנסת, שהרי הלכה היא שאם השאיל חפציו הכל כרגיל השואל.

והנה גם בנידון זה ממש דן שם בשבט הלוי (ח"ו סימן מו סק"ד), וכתב שיש להוכיח מהגמרא (ביצה לח.) שאפילו כאשר שיש אדם שרגיל לשאול אין דין הכלי כמקום שבתת השואל שרגיל לשאול, שהרי שואל לא יישאל או שואל אדם אחר יישאל, ולכן אינו קובע את מקום הכלי כרגיל השואל שרגיל בכלי. ומכאן שכל שכן בנידון דידן שאין רגילות לשום אדם לשאול את חפציו האישיים, שאין הבעלים קובע את מקום חפציו לפי איזה אדם כדי שנוכל לומר כי מקום שבתת חפציו כרגיל השואל. אך סיים שזה וודאי שאם יגלה דעתו בערב שבת שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול בזה יש לצדד שמקום שבתת החפץ כרגיל הנוטל.

להלכה:

המורם מן האמור, כי נחלקו הראשונים אודות שאלתו לגבי כל אדם שנמצא בעיר אחרת, האם חפציו הם כרגיל הבעלים ואין להזיזם ממקומם, או שאין הם כרגיל הבעלים, ויהיה אפשר להתיר אם יש עירוב באותו מקום, שבאופן זה אפשר לצרף להיתר שיטת כמה ראשונים שלעולם כל העיר היא כד' אמות ולכן יש להתיר לטלטל בכל המקום שמוקף מחיצות, שיש כאן ספק ספיקא לקולא באיסור דרבנן. ולא נשמע להיזהר בזה, והמחמיר תבוא עליו ברכה.

